

Χρήμα και Τραπεζική

5^η Έκδοση

David H. Friedman

1^η Έκδοση, Θεσσαλονίκη, 2004
2^η Έκδοση, Θεσσαλονίκη, 2005
3^η Έκδοση, Θεσσαλονίκη, 2010

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση ή αναπαραγωγή του παρόντος έργου στο σύνολό του ή τμημάτων του με οποιονδήποτε τρόπο, καθώς και η μετάφραση ή διασκευή του ή εκμετάλλευσή του με οποιονδήποτε τρόπο αναπαραγωγής έργου λόγου ή τέχνης, σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 2121/1993 και της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης-Παρισιού, που κυρώθηκε με το ν. 100/1975. Επίσης απαγορεύεται η αναπαραγωγή της στοιχειοθεσίας, σελιδοποίησης, εξωφύλλου και γενικότερα της όλης αισθητικής εμφάνισης του βιβλίου, με φωτοτυπικές ηλεκτρονικές ή οποιοσδήποτε άλλες μεθόδους, σύμφωνα με το άρθρο 51 του ν. 2121/1993.

Τίτλος πρωτοτύπου: *Money & Banking*

© 2003, American Bankers Association, Washington, D.C., USA. All rights reserved.

Translated, printed and published in Greek by permission of the copyright owner **Institute of Banking Studies S.A. (Greece)**

Μετάφραση: Πάνος Στογιάννος/Κωνσταντίνος Χατζάγας

Επιμέλεια: Κωνσταντίνος Χατζάγας, Οικονομολόγος, Διδάκτωρ Φιλοσοφίας,
Kingston University, Αγγλία

ABA has licensed to the ICBS/TBS (and through it to the Institute of Banking Studies S.A.) the rights to use the ABA's service marks in distributing the publication in the License's market territory.

The publishers certify that the original text in English has been fully translated in Greek. This means that the text and the major learning issues with the material have been covered, that is the questions for discussion, the exercises, the case studies, the exhibits and the samples. No major sections have been modified.

ABA is not responsible for any possible errors in the translation process.

Κεντρική Διάθεση:

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ ANIKOULA

- Εγνατία 148, τηλ.: + 30 2310 235297, 2310 239537, fax 2310 265126, 546 21 Θεσσαλονίκη
- Εγνατία 156, τηλ.: +30 2310 861917, εντός Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη
- E-mail: anikoula@otenet.gr

IBS S.A. Ταχυδρομική Θυρίδα 46, 570 13, Ωραιόκαστρο, Ελλάδα

IBS S.A. Ταχυδρομική Θυρίδα 46, 570 13, Ωραιόκαστρο, Ελλάδα
e-mail: info@ibsedu.gr

ISBN: 960-87293-2-7

ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Ο **David H. Friedman** είναι οικονομολόγος, συγγραφέας, εισηγητής σε σεμινάρια και πρώην αντιπρόεδρος της Ομοσπονδιακής Τράπεζας της Νέας Υόρκης.

Ο κ. Friedman έχει σχεδιάσει το σεμινάριο περί των Βασικών Αρχών της Τραπεζικής καθώς και τη διδακτέα ύλη για τη Γενική Τραπεζική του Προγράμματος Επαγγελματικής Βελτίωσης της ABA. Έχει γράψει το βιβλίο *Deposit Operations* για λογαριασμό της ABA, αλλά και τέσσερα τεύχη, «A Preface to Banking», «The Bank Book», με οικονομικά και τραπεζικά θέματα, καθώς και πολλά λήμματα της εγκυκλοπαίδειας *The Money Encyclopedia*.

Από το 1974 και μετά ο κ. Friedman ανήκει στο διδακτικό προσωπικό του New York Center for Financial Training. Είναι βοηθός καθηγητή στα οικονομικά στο Brooklyn College και βασικό μέλος του προγράμματος Masters του Mercy College–Global Institute of Finance. Ο κ. Friedman έχει κάνει παραδόσεις σε πολλά σεμινάρια και προγράμματα εξειδίκευσης πάνω στις λειτουργίες μιας τράπεζας, το σύστημα πληρωμών των ΗΠΑ και σε ένα ευρύ φάσμα οικονομικών θεμάτων και θεμάτων μανάτζμεντ για λογαριασμό της ABA.

Ο κ. Friedman έχει λάβει το Bachelor of Arts και το Master of Arts στα οικονομικά από το Brooklyn College και έχει ολοκληρώσει τα μαθήματα και τις εξετάσεις για την απονομή του διδακτορικού του διπλώματος στο New School University. Ζει στο East Brunswick, New Jersey.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η American Bankers Association και ο συγγραφέας θα ήθελαν να ευχαριστήσουν την κ. Linda McElroy, σχεδιάστρια των μαθημάτων, για την επαγγελματική της προσοχή όσον αφορά τις βελτιώσεις στην παρουσίαση και στα εκπαιδευτικά στοιχεία του εγχειριδίου αυτού. Θα θέλαμε επίσης να ευχαριστήσουμε την κ. Theresa Londquist, σχεδιάστρια των μαθημάτων, για τις καινοτομικές της προτάσεις καθώς και τις αναψηλαφήσεις του Εγχειριδίου του Εισηγητή, που είναι ο οδηγός διδασκαλίας για το μάθημα Χρήμα και Τραπεζική. Η κ. Londquist συνέβαλε επίσης στα τελικά στάδια της παραγωγής αυτού του βιβλίου.

Η ABA και ο συγγραφέας θα ήθελαν να ευχαριστήσουν όλα τα μέλη της ομάδας δράσης που ανασκόπησαν και έκαναν χρήσιμα σχόλια πάνω στο χειρόγραφο και την περίληψη του βιβλίου αυτού. Παρείχαν πολύτιμη βοήθεια τόσο επί της ουσίας όσο και για το βάθος της ανάλυσης. Ιδιαίτερες ευχαριστίες θα πρέπει να δοθούν στους:

Ray Albo
Vice President
Continental National Bank
Miami, Florida

James Chessen
Chief Economist,
Director Economic Policy and Research
American Bankers Association
Washington, D.C.

J. Michael Gutshaw, Esq.
Mc Glinchey Stafford P.L.L.C.
Baton Rouge, Louisiana

Nessa Eileen Feddis
Senior Counsel
Government Relations
American Bankers Association
Washington, D.C.

Richard Ferguson
Vice President
Commercial Lending
Adirondack Trust Company
Saratoga Springs, New York

David Gire
Vice President
Transaction Processing
Bank of Hawaii
Honolulu, Hawaii

Charley Hoffman
Group Director
Electronic Delivery
American Bankers Association
Washington, D.C.

Doug Johnson
Senior Policy Analyst
Economic Policy and Research
American Bankers Association
Washington, D.C.

Keith Leggett
Senior Economist
Economic Policy and Research
American Bankers Association
Washington, D.C.

Rolando M. Ochoa
Vice President
Bank Atlantic
Aventura, Florida

John J. O'Leary
Assistant Vice President
Ridgefield Bank
Ridgefield, Connecticut

Janita L. Ponze
Project Manager
Professional Development Group
American Bankers Association

David Rios, CLBB
Owner and Consultant
Corporate Financial Group
Corpus Christi, Texas

Richard Schubert
Community Banking & Facility Manager
UMB Bank of Kansas City
Kansas City, Missouri

James Halstead Smith, CCM
First Vice President
Treasury Management
SunTrust Bank, Nashville
Nashville, Tennessee

Paul Smith
Senior Counsel
Government Relations
American Bankers Association
Washington, D.C.

Donna Stake
Vice President and Banking Center Manager
Bank of America
Fernandina Beach, Florida

Robert W. Strand, Ph.D.
Senior Economist
Economic Policy and Research
American Bankers Association
Washington, D.C.

Steven L. Wrangler
Vice President
Commercial Lending
Bank Center First
Bismarck, North Dakota

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η πέμπτη έκδοση του *Χρήμα και Τραπεζική* αποτελεί μια αναθεώρηση του κειμένου που δημοσιεύτηκε το 1998. Η αναθεώρηση περιλαμβάνει νέο και ενημερωμένο υλικό που αφορά στις αλλαγές στην οικονομία και την τραπεζική που έλαβαν χώρα τα τελευταία πέντε χρόνια. Οι αλλαγές αυτές καλύπτουν:

- Την αύξηση της χρήσης του νομίσματος των ΗΠΑ από αλλοδαπούς και τη διείσδυση των δολαρίων σε κέρματα, του ηλεκτρονικού χρήματος, των ηλεκτρονικών επιταγών και των προπληρωμένων καρτών στο εγχώριο σύστημα πληρωμών, στο κεφάλαιο 1
- Την φθίνουσα αξιοπιστία των μετρήσεων της προσφοράς χρήματος ως οδηγού της ασκούμενης πολιτικής, στο κεφάλαιο 1
- Την υποχώρηση του επιχειρηματικού κύκλου (ύφεση) του 2000, στο κεφάλαιο 2
- Τις Χρηματοοικονομικές Εταιρίες Συμμετοχών και τις νέες δυνατότητές τους στο κεφάλαιο 4
- Την ανάπτυξη των συνταξιοδοτικών προγραμμάτων ορισμένης συνδρομής, όπως τα προγράμματα 401(k) και το ζήτημα της συμμετοχής υπό την ιδιότητα μέλους σε πιστωτικές ενώσεις, στο κεφάλαιο 4
- Τις νέες πηγές εισοδήματος που δε στηρίζεται στους τόκους, αλλά και τις νέες πηγές εξόδων που δε στηρίζονται στους τόκους και που διαμορφώνουν τους ισολογισμούς των τραπεζών, στο κεφάλαιο 5
- Τη τραπεζική μέσω Internet και την Ηλεκτρονική Παρουσίαση και Πληρωμή Λογαριασμού (ΗΠΠΛ), στο κεφάλαιο 6
- Την απάντηση του Συστήματος της Ομοσπονδιακής Κεντρικής Τράπεζας στις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου 2001, στο κεφάλαιο 7
- Τον νόμο των Gramm-Leach-Bliley του 1999, που αντικατέστησε τον νόμο των Glass-Steagall, και το ζήτημα της αναθεώρησης της ασφάλισης των καταθέσεων, στο κεφάλαιο 8
- Τα αποτελέσματα των επιπτώσεων του πλούτου στην καταναλωτική και αποταμιευτική συμπεριφορά στα τέλη της δεκαετίας του 1990, στο κεφάλαιο 9
- Την απότομη αύξηση της παραγωγικότητας στην Αμερική από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, στο κεφάλαιο 10
- Τη μεταστροφή του κέντρου εστίασης της νομισματικής πολιτικής από την ανάπτυξη της προσφοράς χρήματος στα επιτόκια και άλλες χρηματοοικονομικές και οικονομικές μετρήσεις, στο κεφάλαιο 11
- Τη διαχείριση του ομοσπονδιακού χρέους και του ομοσπονδιακού προϋπολογισμού από την κυβέρνηση, καθώς και το διεθνές ισοζύγιο πληρωμών της Αμερικής, στο κεφάλαιο 12

- Την αύξηση της συμμετοχής αλλοδαπών στην ιδιοκτησία του αμερικανικού χρέους, στο κεφάλαιο 12
- Το ευρώ, στο κεφάλαιο 13
- Την αλλαγή του προφίλ των δραστηριοτήτων των ξένων τραπεζών στις ΗΠΑ, στο κεφάλαιο 13

Αναλάβαμε επίσης μια βαθιά αναδόμηση του κειμένου σε αυτή την πέμπτη έκδοση. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα περισσότερα κεφάλαια αναδιοργανώθηκαν, συμπυκνώθηκαν και αναδιατάχθηκαν. Οι πρωτεύουσες πηγές για τα δεδομένα που παρουσιάζονται στο κείμενο προέρχονται από τη μηνιαία έκδοση του Συστήματος της Ομοσπονδιακής Κεντρικής Τράπεζας, *Bulletin*, και τις διάφορες μηνιαίες περιοδικές εκδόσεις των Ομοσπονδιακών Τραπεζών, κυρίως τις εκδόσεις της Ομοσπονδιακής Τράπεζας του St. Louis *Monetary Trends* και *International Economic Trends*.

Αυτή η έκδοση του *Χρήμα και Τραπεζική* έχει ξανασχεδιαστεί ώστε να είναι πιο εύχρηστη τόσο στη διδασκαλία όσο και στη ανάγνωση. Μεταξύ των πρακτικών στοιχείων που προστέθηκαν στο κείμενο αξίζει να αναφέρουμε:

- Τους στόχους στην αρχή του κάθε κειμένου, που λένε στους σπουδαστές τι θα πρέπει να περιμένουν να μάθουν από το υλικό που θα παρουσιαστεί στο κεφάλαιο.
- Εισαγωγές σε κάθε κεφάλαιο που λένε στους σπουδαστές αλλά και στους εισηγητές προς τα πού κατευθύνεται το κεφάλαιο και γιατί η ανάπτυξη συγκεκριμένων θεμάτων είναι σημαντική.
- Πληροφοριακές προσθήκες στο κείμενο που περιέχουν ανάλυση συγκεκριμένων θεμάτων που άπτονται του κειμένου, ή παραθέτουν εφαρμογές σε πραγματικό περιβάλλον των θεμάτων που αναπτύσσονται στο κείμενο.
- Πίνακες, γραφήματα και άλλα εκθέματα που επικαιροποιούν τις πληροφορίες που δίνονται στο κείμενο με τις τελευταίες εξελίξεις της δεκαετίας του 2000 και βοηθούν τους σπουδαστές να αντιληφθούν τις καίριες σχέσεις και έννοιες, την αλληλεπίδρασή τους και τις αρχές που τις διέπουν.
- Εκτεταμένες παρουσιάσεις θεμάτων στο τέλος επιλεγμένων κεφαλαίων, που παρέχουν σε βάθος ανάλυση συγκεκριμένων θεμάτων, είτε για να προσφέρουν μια ιστορική αναδρομή στο υλικό που παρουσιάζεται στο κεφάλαιο είτε για να προσφέρουν μια ανασκόπηση πιο τεχνικών πληροφοριών για τα θέματα που αναπτύσσονται στο κυρίως κείμενο.
- Μια περίληψη στο τέλος κάθε κεφαλαίου για τα θέματα που έχουν αναπτυχθεί στο κεφάλαιο αυτό.
- Έναν κατάλογο των κύριων όρων που θα αναλυθούν στο κεφάλαιο, στην αρχή κάθε κεφαλαίου.
- Ερωτήσεις στο τέλος κάθε κεφαλαίου, που θα βοηθήσουν τους σπουδαστές να κατανοήσουν τα θέματα που έχουν αναπτυχθεί.
- Ασκήσεις στο τέλος επιλεγμένων κεφαλαίων, που συμβάλουν στην καλύτερη κατανόηση των θεμάτων που έχουν αναπτυχθεί, καθώς προτρέπουν τους σπουδαστές να εφαρμόσουν πρακτικά τη γνώση τους.
- Βιβλιογραφία για επιλεγμένα θέματα, τόσο σε μορφή κειμένου όσο και σε ηλεκτρονική μορφή, που παρέχει επιπλέον πληροφορίες για τα θέματα αυτά.
- Μια ξεχωριστή ενότητα στο τέλος του βιβλίου που περιέχει τις απαντήσεις σε όλα τα ερωτήματα-ασκήσεις που έχουν τεθεί.

- Αναλυτικό γλωσσάρι στο τέλος του βιβλίου, που επεξηγεί επιγραμματικά τις κυριότερες έννοιες που αναπτύχθηκαν στο κείμενο.

Το *Χρήμα και Τραπεζική* επιδιώκει να εξυπηρετήσει τόσο τις ανάγκες ενός εισαγωγικού κειμένου για νέους τραπεζικούς υπαλλήλους όσο και να αποτελέσει ένα κείμενο αναφοράς για έμπειρους υπαλλήλους, που προετοιμάζονται να παρακολουθήσουν εξειδικευμένα μαθήματα. Οι εκπαιδευτικοί σκοποί του βιβλίου καταρτίστηκαν έχοντας υπόψη τις συγκεκριμένες ανάγκες των υπαλλήλων μιας τράπεζας. Οι ανάγκες αυτές περιλαμβάνουν:

- την ανάλυση των βασικών λειτουργιών του χρήματος, τους τύπους χρήματος και τους μηχανισμούς πληρωμών στις ΗΠΑ, καθώς και τις έννοιες και μετρήσεις της προσφοράς χρήματος στην Αμερική.
- την περιγραφή του σημαντικού ρόλου της αποταμίευσης και του δανεισμού για την αμερικανική οικονομία και τις διάφορες μετρήσεις των επιδόσεων της οικονομίας αυτής.
- την περίληψη του μηχανισμού με τον οποίο οι τράπεζες δημιουργούν χρήματα όταν χορηγούν επιχειρηματικά δάνεια και της ανάπτυξης πολλαπλών καταθέσεων που ακολουθεί τον δανεισμό.
- την περιγραφή των κυριότερων κατηγοριών χρηματοοικονομικών ιδρυμάτων στις ΗΠΑ σήμερα και την ανάλυση των αλλαγών που έχει επιφέρει ο ανταγωνισμός στη λειτουργία τους.
- Την ανάλυση του τρόπου λειτουργίας μιας τράπεζας και μια περιγραφή των στοιχείων του ισολογισμού της.
- Την ανάλυση του τρόπου με τον οποίο οι τράπεζες, μέσω της εκκαθάρισης των επιταγών και της ηλεκτρονικής μεταβίβασης κεφαλαίων, διαχειρίζονται και διευκολύνουν τις πληρωμές και τις συμψηφιστικές συναλλαγές στις ΗΠΑ.
- Την περιγραφή της δομής και της λειτουργίας του Συστήματος της Ομοσπονδιακής Κεντρικής Τράπεζας και την επίδρασή του στις τράπεζες και στην οικονομία.
- Την περίληψη των αρμοδιοτήτων των κυριότερων ρυθμιστών του τραπεζικού συστήματος και των νόμων περί τραπεζικής που έχουν επηρεάσει το σύγχρονο ανταγωνιστικό και ρυθμιστικό περιβάλλον.
- Την ανάλυση των θεωριών που αποτελούν τα θεμέλια για το ρόλο του χρήματος και των επιτοκίων στη σύγχρονη οικονομία.
- Την περίληψη των βασικών στόχων της οικονομικής πολιτικής –πλήρης απασχόληση, σταθερότητα των τιμών και οικονομική ανάπτυξη– καθώς και τις δράσεις που έχουν αναληφθεί για την επίτευξη των στόχων αυτών.
- Την περιγραφή των εργαλείων της νομισματικής πολιτικής, τις επιπτώσεις της πολιτικής αυτής για τους διάφορους δανειστές και δανειζόμενους, καθώς και τον ρόλο των τραπεζών στην υλοποίησή της.
- Την περίληψη των διαδικασιών σύνταξης του ομοσπονδιακού προϋπολογισμού και τις διάφορες δράσεις που μπορεί να αναλάβει η κυβέρνηση για να διαχειριστεί το δημόσιο χρέος και το ισοζύγιο πληρωμών των ΗΠΑ.
- Την ανάλυση του ρόλου που κατέχουν οι τράπεζες στο διεθνές εμπόριο και του τρόπου που λειτουργεί η αγορά συναλλάγματος.

Τα κεφάλαια 1 με 4 παρέχουν μια ευρεία επισκόπηση των εννοιών του χρήματος και της

αμερικανικής οικονομίας. Η εξέλιξη και οι βασικές λειτουργίες του χρήματος περιγράφονται στο πρώτο κεφάλαιο, που συνεχίζει αναλύοντας τους κύριους μηχανισμούς πληρωμών και τις μετρήσεις που χρησιμοποιούνται αναφορικά με την προσφορά χρήματος. Στη συνέχεια αναλύεται ο ρόλος των αποταμιεύσεων και του δανεισμού στην οικονομία και παρέχεται μια επισκόπηση των διαφόρων μετρήσεων της οικονομικής δραστηριότητας στις ΗΠΑ. Ακολουθεί μια λεπτομερής ανάλυση των μηχανισμών δημιουργίας χρήματος μέσω της διαδικασίας δανεισμού. Ο ρόλος των τραπεζών συγκρίνεται με αυτόν άλλων χρηματοοικονομικών ενδιάμεσων και εξετάζονται οι πολλοί τύποι καταθετικών λογαριασμών που υπάρχουν στις ΗΠΑ σήμερα.

Τα κεφάλαια 5 και 6 παρέχουν μια επισκόπηση του τραπεζικού επιχειρείν. Το κείμενο εξετάζει τις τράπεζες σε ρόλο εμπορικών εταιριών, αναλύοντας τις κυριότερες πηγές εσόδων, τους τύπους των προσφερόμενων δανείων, τη διαχείριση των κεφαλαίων μιας τράπεζας και άλλες στρατηγικές που αποσκοπούν στην αποκόμιση κερδών. Στη συνέχεια αναλύονται οι λειτουργίες μιας τράπεζας και ο καίριος ρόλος των τραπεζών στο σύστημα πληρωμών του έθνους.

Τα κεφάλαια 7 και 8 εστιάζουν την προσοχή τους στο Σύστημα της Ομοσπονδιακής Κεντρικής Τράπεζας, τους άλλους θεσμοθετημένους ρυθμιστές και τον τρόπο με τον οποίο η νομοθεσία και οι κανονιστικές ρυθμίσεις έχουν επηρεάσει την τραπεζική επιχειρηματικότητα και λειτουργία. Στα πλαίσια αυτής της ανάλυσης εξετάζεται η μοναδική ημι-κυβερνητική δομή του Συστήματος της Ομοσπονδιακής Κεντρικής Τράπεζας, καθώς και οι πολύπλευροι ρόλοι του ως κεντρικής τράπεζας του κράτους. Στη συνέχεια γίνεται εισαγωγή στις τραπεζικές, νομοθετικές και κανονιστικές ρυθμίσεις και εξετάζονται οι κυριότεροι νόμοι που συνέβαλαν στη διάπλαση του σύγχρονου κανονιστικού και ανταγωνιστικού περιβάλλοντος.

Τα κεφάλαια 9 ως 12 παρέχουν μια επισκόπηση της θεωρητικής θεμελίωσης που οδηγεί τις προσεγγίσεις αυτών που χαράσσουν την πολιτική στην οικονομική δραστηριότητα. Θα εξεταστούν πρώτα οι θεωρίες των Κεϋνσιανών και των μονεταριστών, και θα αναλυθούν οι βασικοί στόχοι της οικονομικής πολιτικής: η πλήρης απασχόληση, η σταθερότητα των τιμών και η οικονομική ανάπτυξη. Θα εξεταστούν επίσης οι παράγοντες που έχουν ωθήσει την παραγωγικότητα στις ΗΠΑ σε νέα υψηλότερα επίπεδα τα τελευταία χρόνια. Ακόμη θα αναλυθούν τα εργαλεία της νομισματικής πολιτικής –το προεξοφλητικό επιτόκιο, οι απαιτήσεις επί αποθεματικών και οι λειτουργίες της ανοικτής αγοράς, καθώς και οι στρατηγικές της Fed για την υλοποίηση της νομισματικής πολιτικής. Το κεφάλαιο 12 ολοκληρώνεται με μια εξέταση των εργαλείων της δημοσιονομικής πολιτικής, των κρατικών δαπανών και της φορολόγησης, καθώς και των πολιτικών διαχείρισης του χρέους και του ισοζυγίου πληρωμών που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να δώσουν κατεύθυνση στην οικονομία.

Στο κεφάλαιο 13 το εστιακό σημείο μετακινείται στον κόσμο της διεθνούς τραπεζικής, με έμφαση στο ρόλο των τραπεζών όσον αφορά στην εξυπηρέτηση του παγκόσμιου εμπορίου και πληρωμών μέσω των αγορών συναλλάγματος. Θα εξεταστεί ο ιδιαίτερος ρόλος του δολαρίου στο διεθνές χρηματοοικονομικό σύστημα, και θα ακολουθήσει μια λεπτομερής εξέταση των διεθνών συναλλαγματικών ισοτιμιών και της διεθνούς αγοράς συναλλάγματος. Επίσης θα αναλυθεί ο ρόλος, και η συνεπακόλουθη κανονιστική ρύθμιση της λειτουργίας, των ξένων τραπεζών που λειτουργούν στις ΗΠΑ.

Ελπίζω να συμφωνείτε μαζί μου ότι αυτή η νέα έκδοση παρέχει ένα λειτουργικό και εύπλαστο οδηγό για τη διδασκαλία των θεμάτων που αναπτύσσονται καθώς και ένα αποτελεσματικό εργαλείο γνώσεων για φοιτητές.

David H. Friedman

1

ΧΡΗΜΑ

ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

Μετά τη μελέτη αυτού του κεφαλαίου θα πρέπει να είστε σε θέση να:

- κάνετε έναν κατάλογο με τις βασικές λειτουργίες του χρήματος
- ανιχνεύσετε την εξέλιξη του χρήματος σε τρία στάδια
- περιγράψτε τη μετεξέλιξη της αποτίμησης του χρήματος από τα παλαιότερα χρόνια στις μέρες μας
- εξηγήσετε τη σημασία των διαφόρων τύπων χρήματος που κυκλοφορούν στις ΗΠΑ
- περιγράψετε τους διάφορους μηχανισμούς πληρωμών που χρησιμοποιούνται στις ΗΠΑ
- εξηγήσετε τις βασικές διαφορές ανάμεσα στις M1, M2 και M3 μετρήσεις της προσφοράς χρήματος
- ορίσετε τους βασικούς όρους που χρησιμοποιούνται σε αυτό το κεφάλαιο

ΒΑΣΙΚΟΙ ΟΡΟΙ

Αναγκαστικό ή υποχρεωτικό νόμισμα
Αντιπραγματιστική ή ανταλλακτική οικονομία
Ηλεκτρονικά Εμβάσματα
Κανόνας χρυσού
Νομίσματα-εμπορεύματα
Νόμιμος κάτοχος
Μέσο ανταλλαγής

Αντιπροσωπευτικό χαρτονόμισμα
Προσφορά χρήματος
Οιονεί χρήμα
Μέσο αποθήκευσης αξίας (αποθησαυρισμού)
Χρήμα
Λογιστική μονάδα ή μονάδα υπολογισμού
Αγοραστική δύναμη

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην αρχαία Αίγυπτο το χρήμα ήταν ιερό: μόνο μυστικιστικά αντικείμενα που κατασκεύαζαν οι Φαραώ και ευλογούσαν οι θεοί μπορούσαν να υπηρετήσουν τον σκοπό του χρήματος. Το χρήμα στις μέρες μας είναι εμπορικό και όχι ιερό και η μυστικιστική του αξία παραμένει στο μέτρο της πίστης που δείχνουμε στην αξία του: στην ετοιμότητα, με άλλα λόγια, που δείχνουμε να το αποδεχτούμε σε αντάλλαγμα για τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες μας.

Το χρήμα είναι ένας αποδεκτός τρόπος πληρωμής ή αποδοχής της πληρωμής, ένα κοινό πλαίσιο αναφοράς για τον καθορισμό της αξίας ή τη σύγκρισή της και ένας αποδοτικός τρόπος για την αποθήκευση αγοραστικής δύναμης και την συσσώρευση πλούτου.

Σε αυτό το κεφάλαιο θα διερευνήσουμε την έννοια του χρήματος και τις λειτουργίες του, την εξέλιξή του, τους τρόπους με τους οποίους το καθορίζουμε στις μέρες μας και, τέλος, τι σημαίνει χρήμα σήμερα στις ΗΠΑ. Θα εξηγήσουμε ακόμα με ποιόν τρόπο μετριέται και ελέγχεται η προσφορά χρήματος στις ΗΠΑ.

ΟΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΣ

Οι οικονομολόγοι συνήθως ορίζουν το χρήμα σε σχέση με τις τρεις βασικές λειτουργίες του: να μας υπηρετεί ως μέσο συναλλαγών, να μας υπηρετεί ως λογιστική μονάδα ή μονάδα υπολογισμών και να μας υπηρετεί ως εργαλείο αποθεματοποίησης αξίας. Η σημασία του λοιπόν έγκειται σε αυτά που κάνει και όχι στα φυσικά του χαρακτηριστικά.

ΜΕΣΟ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ

Στο διάβα των εποχών οι άνθρωποι έχουν χρησιμοποιήσει αμέτρητα αντικείμενα για να διευκολύνουν την ανταλλαγή προϊόντων. Οι αρχαίοι Έλληνες και οι Ρωμαίοι, για παράδειγμα, χρησιμοποιούσαν τα κέρατα μακρυ-

κέρατων βοοειδών ως **μέσο συναλλαγών (medium of exchange)**. Παρομοίως οι Φαραώ της αρχαίας Αιγύπτου χρησιμοποιούσαν μπρούτζινα δαχτυλίδια, ενώ χρήματα σε μορφή δοντιών καρχαρία χρησιμοποιούνται ακόμα και στις αρχές του 20ού αιώνα από κάποιες φυλές της Μικρονησίας. Εάν οι άνθρωποι είναι πρόθυμοι να δεχτούν κάποιο αντικείμενο σε αντάλλαγμα για τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες τους, ή για να ρυθμίσουν κάποιο υφιστάμενο χρέος, τότε αυτό το αντικείμενο εξυπηρετεί την έννοια του χρήματος. Στην απλούστερη του σημασία λοιπόν το χρήμα δεν είναι τίποτε άλλο από το γενικότερα αποδεκτό μέσο συναλλαγών ενός έθνους.

Η χρήση ενός αντικειμένου ως μέσου συναλλαγών τελεί υπό ορισμένες προϋποθέσεις: πρέπει να είναι ομοιόμορφο, ευκόλως μετακινούμενο, να διαιρείται εύκολα και να είναι σχετικά δυσεύρετο. Ιστορικά, τα μέσα συναλλαγών που υιοθετήθηκαν δεν πληρούσαν πάντα αυτές τις προϋποθέσεις. Το 17ο αιώνα, για παράδειγμα, οι άποικοι της Βιρτζίνια υιοθέτησαν τα φύλα καπνού ως χρήμα. Αλλά τα φύλα καπνού ποίκιλλαν πολύ στις διαστάσεις, στην υφή και στο σχήμα τους και έτσι δεν ήταν κατάλληλα για ένα πρότυπο μέτρο της αξίας. Δεν ήταν δυνατόν να καθιερωθεί κάποια τιμή για παρόμοια προϊόντα ή υπηρεσίες καθώς το μέτρο συναλλαγών δεν είναι ομοιόμορφο και η δυνατότητα απόδοσης ρέστων από μια συναλλαγή ήταν σχεδόν αδύνατη. Τελικά η χρήση φύλλων καπνού ως μέσου συναλλαγών εγκαταλείφθηκε καθώς τα φύλλα καπνού άποτυχαν να εξυπηρετήσουν και τις τρεις βασικές λειτουργίες του χρήματος.

ΛΟΓΙΣΤΙΚΗ ΜΟΝΑΔΑ

Όποιο αντικείμενο υιοθετηθεί ως μέσο συναλλαγών ενός έθνους θα πρέπει επίσης να αποτελεί τη **λογιστική μονάδα (unit of account)** αυτού του έθνους. Με αυτή την ιδιότητά του το

χρήμα εξυπηρετεί ως ένα πρότυπο μέτρησης της σχετικής αξίας προϊόντων και υπηρεσιών.

Στις ΗΠΑ το δολάριο αποτελεί ένα μέτρο αξίας, εξυπηρετεί ως λογιστική μονάδα. Ως καταναλωτές γνωρίζετε ότι μια τηλεόραση που στοιχίζει \$500 είναι δύο φορές πιο ακριβή από μια τηλεόραση που στοιχίζει \$250. Εάν το εισόδημά σας, μετά από φόρους, είναι \$2.000 το μήνα, γνωρίζετε ότι η αγορά μιας τηλεόρασης των \$500 είναι ισοδύναμη με μια εβδομάδα εργασίας σας.

Το χρήμα χρησιμοποιείται με παρόμοιο τρόπο για να απεικονίσει την αξία των εγγραφών στον ισολογισμό μιας εταιρίας. Όταν ο υπάλληλος μιας τράπεζας που είναι υπεύθυνος για τα δάνεια εξετάζει τα αποθεματικά, τα πάγια και τις πρώτες ύλες όπως αναφέρονται στον ισολογισμό μιας εταιρίας που έχει καταθέσει αίτηση για ένα δάνειο, ο υπάλληλος εξακριβώνει την αξία αυτών των εγγραφών χρησιμοποιώντας το δολάριο ως λογιστική μονάδα ή μονάδα υπολογισμού.

ΜΕΣΟ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΑΞΙΑΣ

Ένα μέσο αποθήκευσης αξίας (**store of value**) αποτελεί ένα μέσο για την διατήρηση και την συσσώρευση αγοραστικής δύναμης για μελλοντική γενική χρήση. Με τη λειτουργία του ως εργαλείο αποθεματοποίησης αξίας, το χρήμα μας επιτρέπει να αγοράσουμε προϊόντα και υπηρεσίες χωρίς να πρέπει να ανταλλάξουμε άλλα προϊόντα και υπηρεσίες. Αυτή είναι και η ειδοποιός διαφορά μιας οικονομίας που στηρίζεται στο χρήμα από μια **ανταλλακτική ή αντιπραγματιστική οικονομία (barter economy)**, μια οικονομία στην οποία τα

προϊόντα και οι υπηρεσίες αποτελούν αντικείμενα απευθείας ανταλλαγής. Για παράδειγμα σε ένα χωριό ένας αγρότης μπορεί να ανταλλάξει μια αγελάδα για ένα μηχάνημα, ή ένας κουρέας μπορεί να ανταλλάξει ένα κούρεμα για ένα καλάθι καλαμπόκι ή ένα μικρό κοτόπουλο. Σε μια αντιπραγματιστική ή ανταλλακτική οικονομία η αξία της ανταλλαγής καθορίζεται από αυτούς που συμπράττουν στην ανταλλαγή αυτή.

Ένα βασικό μειονέκτημα της αντιπραγματιστικής ή ανταλλακτικής οικονομίας είναι η έλλειψη εγγυήσεων ότι οποιοδήποτε προϊόν κατέχει κάποιος θα είναι άμεσα αποδεκτό για κάποιο άλλο προϊόν με το οποίο θα θέλει να το ανταλλάξει. Ένα άλλο μειονέκτημα είναι η ανάγκη να διατηρηθεί η ποιότητα και η φυσική κατάσταση των προϊόντων που αποθηκεύονται για να χρησιμοποιηθούν σε μελλοντικές ανταλλαγές. Μια αγελάδα, για παράδειγμα, μπορεί να αρρωστήσει και να ψοφήσει, μη αφήνοντας έτσι στον ιδιοκτήτη της κάτι ανταλλάξιμο. Σε αντιδιαστολή με αυτό, τα δολάρια μπορούν να αποθηκευτούν αποτελεσματικά και να συσσωρευτούν για μελλοντική χρήση.

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΣ

Από αρχαιοτάτων χρόνων, διάφορα και ποικίλα αντικείμενα χρησιμοποιήθηκαν ως χρήμα από τους λαούς του κόσμου. Κάποια από αυτά, όπως τα κοπάδια ζώων, οι γούνες, οι φλοιοί των δέντρων, τα υφάσματα και τα

Κύβοι άλατος, τυλιγμένοι σε δέρμα, χρησιμοποιούνταν ως χρήμα από τους ανθρώπους της Αιθιοπίας από τον 14ο αιώνα ως το 1920.

Φωτογραφία από το αρχείο του Ινστιτούτου Smithsonian.

φύλλα τσαγιού αποτελούσαν χρήσιμα εμπορεύματα αυτά καθαυτά. Άλλα, όπως τα χαρτονομίσματα που χρησιμοποιήθηκαν στην Ευρώπη του 15ου αιώνα ανταλλάσσονταν με βάση την αξία που απεικόνιζαν. Επιπροσθέτως, τα νομίσματα που κυκλοφορούσαν περιοδικά στην Κίνα του 17ου αιώνα καθώς και τα χαρτονομίσματα που κυκλοφορούν σήμερα στα διάφορα κράτη, έχουν την κάλυψη της εξουσίας και της δύναμης που απορρέει από αυτήν του αντίστοιχου κράτους. Αυτές οι διαφορές μορφές χρήματος ονομάζονται *χρήμα-αγαθό*, *αντιπροσωπευτικά χαρτονομίσματα* και *αναγκαστικά ή υποχρεωτικά νομίσματα* και η χρήση τους εξιστορεί την εξέλιξη του χρήματος από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας.

ΧΡΗΜΑ-ΑΓΑΘΟ

Τα αρχαιότερα χρήματα της ανθρωπότητας ήταν μέσα ανταλλαγών που αποτελούσαν χρήσιμα εμπορεύματα αφ' εαυτού τους. Η εσωτερική αξία τους σαν εμπορεύματα υποστήριζε τη χρήση τους σαν μέσα ανταλλαγών για προϊόντα και υπηρεσίες. Στην αρχαία Ρώμη, για παράδειγμα, το αλάτι εξυπηρετούσε ως *χρήμα-αγαθό (commodity money)* καθώς ήταν πολύ επιθυμητό ως καρύκευμα. Το αλάτι έχαιρε μεγάλης εκτίμησης σε ολόκληρο το αρχαίο κόσμο και η χρήση του ως μέσου ανταλλαγών ήταν πολύ διαδεδομένη.

Ενώ οι αρχαίοι ρωμαίοι αντάλλαζαν κύβους αλατιού, οι σύγχρονοί τους στην Κίνα χρησιμοποιούσαν για τις αγορές προϊόντων και υπηρεσιών το υλικό που κυριάρχησε περισσότερο από όλα και ήταν για μακρύτερο χρονικό διάστημα το πιο διαδεδομένο χρήμα-αγαθό: τον χρυσό. Η στιλπνότητα και η σπανιότητα του χρυσού καθώς και οι μυστικές ιδιότητες που κατά καιρούς του αποδόθηκαν, έκαναν αυτό το χρήμα-αγαθό αποδεκτό σε ολόκληρο τον αρχαίο κόσμο.

Τα χρήματα-αγαθά ήταν αποδεκτά από

λαούς που είχαν λίγα σημεία επαφής εκτός από την αμοιβαία εκτίμηση για την εσωτερική αξία του εν λόγω εμπορεύματος. Δυστυχώς, τα περισσότερα χρήματα-αγαθά δεν είχαν τα φυσικά χαρακτηριστικά που απαιτούνται για να εξασφαλίσουν τις επιδόσεις ενός καλού λογιστικού μέσου ή ενός εργαλείου αποθεματοποίησης αξίας. Ακόμη και ο χρυσός δεν είναι εύκολα διαιρετός και δεν μεταφέρεται έτσι ώστε να αποτελέσει ένα πραγματικά πρακτικό και αποδοτικό μέσο συναλλαγών.

Παρόλο που χρυσά νομίσματα εξακολουθούν να βρίσκονται σε κυκλοφορία ως μέσα συναλλαγών σε μερικές χώρες του κόσμου, ο ρόλος του χρυσού στις μέρες μας ως νομισματικού μετάλλου είναι κυρίως αυτός της αποθεματοποίησης αξίας. Τα χρήματα-αγαθά, όμως, συνεχίζουν να παίζουν έναν σημαντικό ρόλο σε χώρες που μαστίζονται από συνεχείς οικονομικές και πολιτικές κρίσεις, πολέμους και εισβολές που διαβρώνουν την εμπιστοσύνη στο χρήμα, που τίθεται στην κυκλοφορία από τις κυβερνήσεις και στις τραπεζικές καταθέσεις.

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΤΙΚΑ ΧΑΡΤΟΝΟΜΙΣΜΑΤΑ

Η έλλειψη πρακτικότητας στη χρήση χρημάτων-αγαθών για εκτεταμένες εμπορικές συναλλαγές έγινε πρώτα εμφανής στην Ευρώπη του 15ου αιώνα. Καθώς το εμπόριο και η οικονομική δραστηριότητα επεκτείνονταν έγινε πειστική η ανάγκη εξεύρεσης ενός πιο αποτελεσματικού μέσου συναλλαγών.

Οι ευρωπαίοι έμποροι και βιοτέχνες άρχισαν να δίνουν προς φύλαξη το χρήμα σε μορφή πολύτιμων μετάλλων που κατείχαν σε χρυσοχόους, τους πρώτους τραπεζίτες της ιστορίας. Καθώς διέθεταν και δικά τους αποθέματα χρυσού, οι χρυσοχόοι είχαν τα θησαυροφυλάκια και την απαραίτητη ασφάλεια για να φυλάζουν τα χρήματα αυτά. Οι χρυσοχόοι έδιναν με τη σειρά τους αποδείξεις για αυτές τις καταθέσεις πολύτιμων μετάλλων

που τους γινόντουσαν. Σε λίγο, οι βιοτέχνες και οι έμποροι άρχισαν να ανταλλάσσουν τις αποδείξεις αυτές, μια πιο πρακτική, γρήγορη και ασφαλή μέθοδο πληρωμής από την απευθείας ανταλλαγή του χρήματος που ήταν σε μορφή νομισμάτων από πολύτιμα μέταλλα. Οι αποδείξεις αυτές, προπάτορες των σημερινών χαρτονομισμάτων, ήταν **αντιπροσωπευτικά χαρτονομίσματα (representative money)**. Αντιπροσώπευαν αξιώσεις έναντι αντικειμένων αξίας που φυλάσσονταν σε κάποιο κεντρικό αποθετήριο. Καθώς ο κατέχων το αντιπροσωπευτικό χαρτονόμισμα μπορούσε να το ανταλλάξει στο αποθετήριο και να λάβει το χρήμα-αγαθό ή το πολύτιμο μέταλλο σε μορφή ράβδου, οι άνθρωποι είχαν κάθε διάθεση να δεχτούν τις αποδείξεις αυτές ως χρήματα. Συνεπώς, το αντιπροσωπευτικό αυτό χαρτονόμισμα λειτούργησε ως ένα αποτελεσματικό μέσο συναλλαγών.

ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΑ-ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ

Τα αναγκαστικά ή υποχρεωτικά νομίσματα αποτελούν το τρίτο στάδιο της εξέλιξης του χρήματος. Η αρχή έγινε στην Ευρώπη του 16ου αιώνα και αποτελεί επακόλουθο της ανάδειξης των ισχυρών και κυρίαρχων κρατών και των κεντρικών κυβερνήσεων. Το **αναγκαστικό ή υποχρεωτικό νόμισμα (fiat money)** ως μέσο συναλλαγών επιβάλλεται από μια κυβέρνηση και έχει την πλήρη και σαφή κάλυψη του νόμου και της κυριαρχίας του συγκεκριμένου κράτους. Σχεδόν όλα τα νομίσματα και τα χαρτονομίσματα που κυκλοφορούν στις μέρες μας είναι αναγκαστικά νομίσματα που τίθενται σε κυκλοφορία από τις κυβερνήσεις ή τις κεντρικές τράπεζες των διαφόρων κρατών. Τα σύγχρονα χαρτονομίσματα δεν μπορούν πια να ανταλλαχτούν με νομίσματα-εμπορεύματα ή ράβδους πολύτιμων μετάλλων. Τόσο τα νομίσματα όσο και τα χαρτονομίσματα λειτουργούν ως μονάδες χρήματος βάση διαταγ-

μάτων των κυβερνήσεων. Η ευκολία της υποδιαίρεσης, η ευκολία στη μεταφορά και η οικειότητά τους επιτρέπουν στα νομίσματα και τα χαρτονομίσματα των ημερών μας να λειτουργούν αποδοτικά και αποτελεσματικά για τις χιλιάδες μικρές προσωπικές και εμπορικές συναλλαγές που λαμβάνουν χώρα στις αγορές του κόσμου.

Το αναγκαστικό νόμισμα λειτουργεί ως μέσο αποθήκευσης αξίας καθώς οι άνθρωποι είναι διατεθειμένοι να το αποδεχτούν ως αντάλλαγμα για προϊόντα και υπηρεσίες ή ως διευθέτηση χρεών. Θα ήταν λάθος, όμως, να συνάγουμε ότι αυτή η διάθεσή τους βασίζεται στον νόμο ή στην εξουσία των κρατών. Κανένα νομοθέτημα ή εξουσία κάποιου κράτους δεν μπορεί να εγγυηθεί ή να επιβάλει την αποδοχή ενός μέσου συναλλαγών, οποιασδήποτε μορφής, εάν δεν εξασφαλίσει ότι το μέσο αυτό θα αποτελέσει μια καλή λογιστική μονάδα ή μέσο αποθήκευσης αξίας. Τα προβλήματα που σχετίζονται με το χρήμα στις σύγχρονες κοινωνίες δεν περιλαμβάνουν πια την αναζήτηση για αντικείμενα που θα μπορούσαν να εξυπηρετήσουν αποδοτικά και αποτελεσματικά το ρόλο των μέσων συναλλαγών, αλλά σχετίζονται με την ικανότητα των κυβερνήσεων να είναι σταθερές και να συντηρούν την αγοραστική δύναμη των χρημάτων των λαών όλου του κόσμου.

Η ΑΞΙΑ ΤΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΣ

Η αξία του σύγχρονου χρήματος βασίζεται στο τι μπορεί να αγοράσει στις αγορές - δηλαδή, στην **αγοραστική του δύναμη (purchasing power)**. Η αξία ενός αμερικανικού δολαρίου είναι η ίδια είτε το δολάριο είναι το μεταλλικό νόμισμα, είτε είναι χαρτονόμισμα είτε είναι μια εγγραφή σε ένα λογαριασμό μιας τράπεζας. Αυτό δεν ήταν πάντα έτσι, στις αρχές της αμερικανικής ιστορίας, η εσωτερική αξία του νομίσματος αποτελούσε σημαντικό

μέτρο της αξίας του.

Στις μέρες μας, η αγοραστική δύναμη του χρήματος συνδέεται άμεσα με τις τιμές των προϊόντων και των υπηρεσιών για τις οποίες δαπανούμε χρήματα. Καθώς οι τιμές αυξάνονται, η αγοραστική δύναμη ενός δεδομένου ποσού χρημάτων φθίνει. Καθώς οι τιμές υποχωρούν, η αγοραστική δύναμη αυξάνεται. Για παράδειγμα, από το 2000 ως το 2001 οι τιμές των προϊόντων και των υπηρεσιών στις ΗΠΑ αυξήθηκαν κατά 2% και είχαν ως συνέπεια μια μικρή πτώση της αγοραστικής δύναμης του δολαρίου.

Οι προσπάθειες των κυβερνήσεων να ελέγξουν με κανόνες και περιορισμούς το χρήμα στη σύγχρονη οικονομία αποτελούν προσπάθειες διατήρησης και επαύξησης της αγοραστικής του δύναμης. Περιλαμβάνουν τον έλεγχο της συνολικής ποσότητας χρήματος που διοχετεύεται στην οικονομία και αποσκοπούν στον έλεγχο και στην σταθεροποίηση των τιμών. Όταν υπάρχει πολύ χρήμα σε μια οικονομία, οι τιμές των προϊόντων και των υπηρεσιών αυξάνονται. Αυτό συμβαίνει καθώς οι καταναλωτές, οι επιχειρήσεις και οι κυβερνήσεις κατέχουν όλοι πλεονάζουσες ποσότητες χρήματος και ανταγωνίζονται για τα διαθέσιμα αγαθά. Ο ανταγωνισμός τους ωθεί τις τιμές και, κατά συνέπεια, μειώνει την αγοραστική δύναμη του χρήματος, δημιουργώντας το φαινόμενο που είναι γνωστό και ως πληθωρισμός.

Η αξία του χρήματος είναι αντιστρόφως ανάλογη με την διαθεσιμότητά του. Όσο μεγαλύτερη είναι η ποσότητα του χρήματος που κυκλοφορεί, τόσο μικρότερη είναι η αγοραστική δύναμη της κάθε μονάδας χρήματος. Όσο μικρότερη είναι η ποσότητα του χρήματος που κυκλοφορεί, τόσο μεγαλύτερη είναι η αγοραστική δύναμη της κάθε μονάδας χρήματος. Σήμερα με το χρήμα σε μορφή επιταγής να είναι το κυρίαρχο χρήμα πολλών χωρών, οι κυβερνήσεις επιχειρούν να ελέγξουν την ποσότητα του χρήματος (και με αυτόν τον

τρόπο και την αξία του) μέσω της νομισματικής πολιτικής των κεντρικών τραπεζών τους.

Ο ΚΑΝΟΝΑΣ ΧΡΥΣΟΥ ΚΑΙ Ο ΔΙΜΕΤΑΛΛΙΚΟΣ ΚΑΝΟΝΑΣ

Κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα πολλά βιομηχανικά κράτη, μεταξύ τους και οι ΗΠΑ, επιχείρησαν να θέσουν υπό περιορισμούς τα εθνικά τους νομίσματα, λειτουργώντας στην αρχή με τον κανόνα του χρυσού και ύστερα με έναν διμεταλλικό κανόνα (χρυσός και ασήμι).

Υπό τον **κανόνα του χρυσού (gold standard)** τα κράτη αυτά όρισαν την αξία του χρήματος όχι με βάση την αγοραστική του δύναμη αλλά σε σχέση με ένα δεδομένο βάρος χρυσού. Οι ΗΠΑ, για παράδειγμα, επέτρεπαν την ανταλλαγή των χαρτονομισμάτων τους με χρυσό με κάποια δεδομένη και προκαθορισμένη σχέση ανταλλαγής. Ο κανόνας του χρυσού λειτουργούσε πολύ καλά, όσο τα διαθέσιμα αποθέματα του χρυσού συμβάδιζαν με την εθνική παραγωγή και το εθνικό εισόδημα. Στα τέλη του 1800 όμως, μετά το πέρας του πυρετού του χρυσού στην Καλιφόρνια και την Αυστραλία, η παραγωγή του χρυσού επιβραδύνθηκε και οι τιμές των αγαθών κατακρημνίστηκαν σε ολόκληρο τον κόσμο.

Σε πολλές χώρες η υποχώρηση των τιμών και των ωρομισθίων που προκλήθηκε από τις ελλείψεις σε χρυσό δημιούργησε οικονομική αναταραχή. Απεργίες, αύξηση της ανεργίας και πολιτική αστάθεια ακολούθησαν. Στις ΗΠΑ η πτώση των τιμών εξώθησε τους αγρότες και τα σωματεία να απαιτήσουν από την κυβέρνηση την θέσπιση του ασημιού μαζί με το χρυσό ως νομισματικού κανόνα. Το αποτέλεσμα αυτών των πιέσεων ήταν η υιοθέτηση του διμεταλλικού κανόνα.

Υπό τον διμεταλλικό κανόνα το Υπουργείο Οικονομικών των ΗΠΑ συμφώνησε να ανταλλάσσει τα αμερικανικά νομίσματα είτε με χρυσό είτε με ασήμι βάση μιας προκαθορι-

σμένης σχέσης ανταλλαγής σε σχέση με το βάρος. Για παράδειγμα, κάποια χαρτονομίσματα μπορούσαν να ανταλλαχτούν είτε με 16 ουγκιές ασημιού είτε με 1 ουγκιά χρυσού. Όμως η λειτουργικότητα αυτού του διπλού κανόνα αποδείχτηκε ακόμη χειρότερη από τον κανόνα του χρυσού στη διατήρηση της αξίας του αμερικανικού νομίσματος, καθώς οι άλλες χώρες δεν συμφώνησαν να διατηρήσουν την ίδια σχέση ανταλλαγής. Έτσι διάφορα συστήματα ανταλλαγής υιοθετήθηκαν σε διάφορα μέρη του κόσμου για τα ίδια νομίσματα-εμπορεύματα.

Οι αλλαγές στην σχετική ζήτηση και προσφορά είτε για τον χρυσό είτε για το ασήμι σε κάθε μέρος του κόσμου οδήγησαν σε μια απότομη εξαφάνιση από την κυκλοφορία των πιο ακριβών νομισμάτων. Για παράδειγμα, καθώς οι αλλαγές στην προσφορά και τη ζήτηση του χρυσού οδηγούσαν τη τιμή του στα ουράνια, υπήρχε ευρεία κυκλοφορία του φθηνότερου ασημιού, ενώ τον πιο ακριβό χρυσό προτιμούσαν να τον καταχωνιάσουν, να τον λιώσουν ή να τον πουλήσουν στο εξωτερικό, δηλαδή με κάθε τρόπο να τον αποσύρουν από την κυκλοφορία. Η αρχή ότι «το κακό νόμισμα εκδιώκει

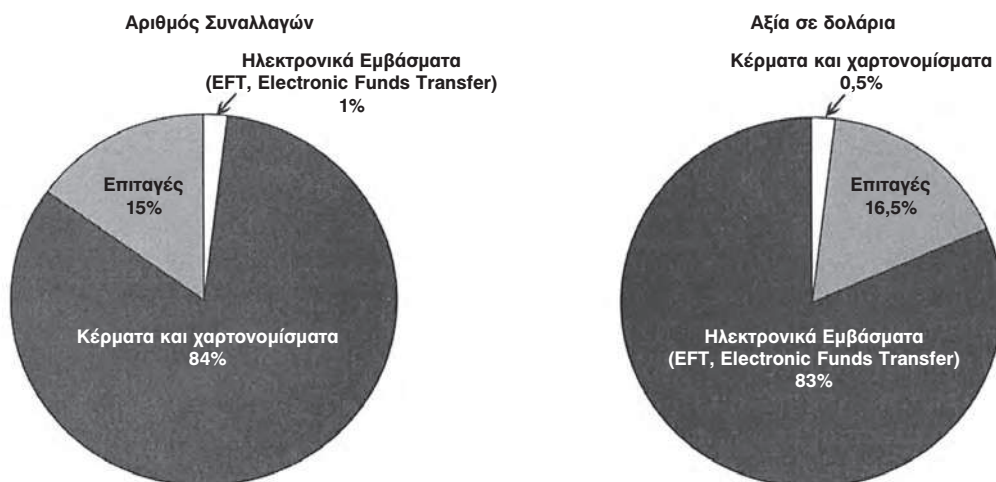
από την κυκλοφορία το καλό» είναι γνωστή και ως Νόμος του Gresham. Ονομάζεται έτσι προς τιμή του επικεφαλής του αγγλικού Νομισματοκοπείου του 16ου αιώνα, του Sir Thomas Gresham, που πρώτος αναγνώρισε αυτό το οικονομικό φαινόμενο.

ΤΟ ΧΡΗΜΑ ΣΤΙΣ ΗΠΑ ΣΗΜΕΡΑ

Στις ΗΠΑ σήμερα τα αποδεκτά μέσα συναλλαγών είναι τα κέρματα, τα χαρτονομίσματα και οι λογαριασμοί καταθέσεων που κινούνται με επιταγές ή εντολές πληρωμής (ηλεκτρονικές ή άλλες). Οι πιστωτικές κάρτες που αποτελούν ένα διαδεδομένο μέσο πληρωμής δε θεωρούνται μέσο συναλλαγών, καθώς με τη παροχή πίστωσης στον φέροντα την κάρτα, η χρήση της απλώς καθυστερεί την πληρωμή. Ο Πίνακας 1.1 συγκρίνει τη χρήση των διαφόρων μέσων πληρωμής. Βλέπουμε ότι ενώ τέσσερις στις πέντε πληρωμές εξυπηρετούνται με κέρματα και χαρτονομίσματα, εάν τις θεωρήσουμε σε σχέση με το συνολικό όγκο των διακινούμενων ποσών σε δολάρια, αποτελούν μόνο το 1%.

Πίνακας 1.1

Προσωπικές, εμπορικές και χρηματοοικονομικές συναλλαγές

Πηγή: Federal Reserve Bank of Kansas City, *Economic Review*, 4ο τρίμηνο του 1999.

ΚΕΡΜΑΤΑ

Τα κέρματα είναι απολύτως απαραίτητα σε αμέτρητες καθημερινές αγοραπωλησίες, αλλά αποτελούν μόνο ψήγμα του συνολικού όγκου των διακινούμενων ποσών σε δολάρια. Τα κέρματα εκδίδονται από το Υπουργείο των Οικονομικών των ΗΠΑ και διανέμονται από τις 12 Κεντρικές Ομοσπονδιακές Τράπεζες. Εγγράφονται στο παθητικό του Υπουργείου και στο ενεργητικό όλων των άλλων οργανισμών που τα κατέχουν.

ΧΑΡΤΟΝΟΜΙΣΜΑΤΑ

Όπως και τα κέρματα έτσι και τα χαρτονομίσματα χρησιμοποιούνται ευρέως για μικρές σχετικά συναλλαγές. Περίπου το 90% των συναλλαγών με χαρτονομίσματα διακινούν ποσά μικρότερα των 20 δολαρίων. Στις μέρες μας τα χαρτονομίσματα αποτελούνται σχεδόν αποκλειστικά από εκδόσεις των Ομοσπονδιακών Τραπεζών που τυπώνονται από το Υπουργείο Οικονομικών και τίθενται σε κυκλοφορία από τις 12 Τράπεζες που αποτελούν το Σύστημα της Ομοσπονδιακής Κεντρικής Τράπεζας. Σε αντίθεση με τα κέρματα, τα χαρτονομίσματα δεν αποτελούν μια απευθείας ευθύνη του Υπουργείου Οικονομικών αλλά είναι ευθύνη του Συστήματος της Ομοσπονδιακής Κεντρικής Τράπεζας, της κεντρικής, με άλλα λόγια, τράπεζας των ΗΠΑ. Όταν εκδίδονται, τα χαρτονομίσματα εγγράφονται στο παθητικό του Συστήματος της Ομοσπονδιακής Κεντρικής Τράπεζας και στο ενεργητικό όλων των άλλων οργανισμών που τα κατέχουν, συμπεριλαμβανομένου και του Υπουργείου Οικονομικών.

Από το 1914 ως το 1968 τα χαρτονομίσματα που εξέδιδε το Σύστημα της Ομοσπονδιακής Κεντρικής Τράπεζας είχαν μερική κάλυψη ή πρόσθετη ασφάλεια σε χρυσό. Η κάλυψη σε χρυσό θεωρούνταν ως μέσο πρόσδεσης των χαρτονομισμάτων των ΗΠΑ στον κανόνα του

χρυσού. Εξασφάλιζε ότι οι τράπεζες του Συστήματος της Ομοσπονδιακής Κεντρικής Τράπεζας δε θα εξέδιδαν πάρα πολλά χαρτονομίσματα και με αυτόν τον τρόπο δημιουργούσε μια αποδοχή των χαρτονομισμάτων από το ευρύ κοινό.

Η κάλυψη σε χρυσό και τα ευχερώς αποδεκτά χρεόγραφα είχαν αρχικά σχεδιαστεί για να βάλουν σε κάποιους κανόνες την κυκλοφορία των χαρτονομισμάτων, ώστε να ακολουθεί τους ρυθμούς της οικονομικής ανάπτυξης. Οι οικονομολόγοι πίστευαν ότι οι απαιτήσεις της κάλυψης θα εξασφάλιζαν αυτόματα την αποφυγή της υπερβολικής έκδοσης χαρτονομισμάτων καθώς μόνο βραχυπρόθεσμα τραπεζικά δάνεια, όπως αυτά που δίνονταν για την επέκταση της καλλιεργήσιμης γης και την ανάπτυξη της βιομηχανίας, προκρίνονταν ως αποδεκτές εγγυήσεις από το Ομοσπονδιακό Τραπεζικό Σύστημα. Έτσι μόνο η αυξημένη επιχειρηματική δραστηριότητα, αποδεδειγμένη από τον αυξημένο τραπεζικό δανεισμό, μπορούσε να παράγει τις απαραίτητες εγγυήσεις για την κυκλοφορία επιπλέον χαρτονομισμάτων.

Από το 1968 και μετά, τα χαρτονομίσματα που εκδίδουν το Σύστημα της Ομοσπονδιακής Κεντρικής Τράπεζας καλύπτονται αποκλειστικά από τα στοιχεία του ενεργητικού των Ομοσπονδιακών Τραπεζών. Σήμερα περίπου το 85% αυτών των στοιχείων αποτελείται από χρεόγραφα της κυβέρνησης που είναι στην κατοχή του Συστήματος της Ομοσπονδιακής Κεντρικής Τράπεζας και αποτιμούνταν σε περισσότερο από \$540 δισεκατομμύρια το 2002.

Η ΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΧΑΡΤΟΝΟΜΙΣΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΗΠΑ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

Το νόμισμα των ΗΠΑ χρησιμοποιείται ευρέως ως μέσο συναλλαγών, λογιστική μονάδα και μέσο αποθήκευσης αξίας σε άλλες χώρες. Είναι τόσο δημοφιλές που το 2002 περίπου τα δύο τρίτα από τα \$590 δισεκατομμύρια που

Το ΝΟΜΙΣΜΑ ΤΟΥ ΕΝΟΣ ΔΟΛΑΡΙΟΥ

Το 2000 το νομισματοκοπείο των ΗΠΑ εξέδωσε ένα νέο νόμισμα του ενός δολαρίου σε χρυσό χρώμα. Το νόμισμα φέρει την εικόνα της Sacagawega, της Ινδιάνας που οδήγησε την εξερευνητική αποστολή των Lewis και Clark. Αυτή ήταν η όγδοη προσπάθεια των ΗΠΑ να κυκλοφορήσουν ευρέως ένα νόμισμα του ενός δολαρίου, το προηγούμενο ήταν το νόμισμα με την εικόνα της Susan B. Anthony το 1979.

Οι υποστηρικτές των νομισμάτων του ενός δολαρίου θεωρούν ότι εάν τα νομίσματα χρησιμοποιούνται ευρέως, το κράτος θα γλιτώνει αρκετά χρήματα. Το κόστος παραγωγής των νομισμάτων ανέρχεται σε 12 σεντ έκαστο και ο μέσος όρος ζωής τους είναι περίπου 30 χρόνια. Τα χαρτονομίσματα του ενός δολαρίου κοστίζουν μόνο 3 με 4 σεντ αλλά ο μέσος όρος ζωής τους είναι μόνο 18 μήνες. Η διαρκής ανάγκη για την αντικατάσταση των χαρτονομισμάτων τα καθιστά μακροπρόθεσμα πολύ πιο ακριβά από τα κέρματα.

Το αμερικανικό κοινό όμως προτιμά τα χαρτονομίσματα έναντι των κερμάτων για τις καθημερινές του συναλλαγές. Τα κέρματα του ενός δολαρίου έχουν γενικά απορριφθεί καθώς θεωρούνται πολύ ογκώδη, πολύ σκληρά και δύσκολο να τα ξεχωρίσει κανείς από κέρματα μικρότερης αξίας. Θεωρούνται επίσης πολύ βαριά και δύσκολο να τα κουβαλήσει κανείς στην τσέπη ή σε ένα πορτοφόλι.

Υπάρχουν κάποιες ενδείξεις που υποστηρίζουν την άποψη ότι τα κέρματα του ενός δολαρίου θα χρησιμοποιούνταν ευρέως από το κοινό, εάν η κυβέρνηση απέσυρε το χαρτονόμισμα του ενός δολαρίου από την κυκλοφορία. Πολλές χώρες έχουν εισάγει με μεγάλη επιτυχία κέρματα μεγάλης αξίας, αποσύροντας όμως παράλληλα τα αντίστοιχα χαρτονομίσματα από την κυκλοφορία.

Το 2000 το νομισματοκοπείο των ΗΠΑ παρήγαγε περισσότερα από ένα δισεκατομμύριο κέρματα του ενός δολαρίου. Στα μέσα του 2002 όμως, σχεδόν τα μισά από αυτά τα κέρματα παρέμεναν υπό φύλαξη στην Ομοσπονδιακή Κεντρική Τράπεζα και στα θησαυροφυλάκια του νομισματοκοπείου. Παρόλο που εκατομμύρια κέρματα είναι σε κυκλοφορία, ελάχιστα από αυτά χρησιμοποιούνται για καθημερινές συναλλαγές και δεν εμφανίζονται σχεδόν ποτέ στα ταμεία των καταστημάτων ή σε μηχανές αυτόματων συναλλαγών. Η πιο αποδεκτή εξήγηση της τύχης των κερμάτων που φέρουν την εικόνα της Sacagawega είναι ότι το κοινό τα κρατάει ως συλλεκτικά αντικείμενα. Αυτή η εξήγηση υποστηρίζεται από τη μαζική ζήτηση για τα εορταστικά κέρματα των 25 σεντ που άρχισαν να εκδίδονται από το νομισματοκοπείο στα τέλη της δεκαετίας του 1990.

αποτελούν τις διαθέσιμες ποσότητες σε χαρτονομίσματα στην Αμερική βρίσκονταν σε κυκλοφορία αποκλειστικά στο εξωτερικό. Όπως βλέπουμε και στον Πίνακα 1.2, περίπου το 65% των χαρτονομισμάτων είναι χαρτονομίσματα των \$100 και το μερίδιο αυτών των χαρτονομισμάτων που βρίσκεται στο εξωτερικό αυξάνεται σταθερά από το 1980 και έχει υπερβεί το 70%.

Σε πολλές χώρες η οικονομική και πολιτική αβεβαιότητα προκρίνει το δολάριο ως μέσο συναλλαγών και μέσο αποθήκευσης αξίας έναντι του τοπικού νομίσματος. Για παράδειγμα στην Αργεντινή, που αντιμετώπισε τρο-

μακτικό πληθωρισμό από το 1960 ως τις αρχές της δεκαετίας του 1990, το δολάριο αποτελούσε το μόνο αποδεκτό τρόπο για την ολοκλήρωση συναλλαγών μεγάλης αξίας, όπως η αγορά γης ή αυτοκινήτου. Περί τα 80 δισεκατομμύρια δολάρια βρίσκονται σε κυκλοφορία μόνο στην Αργεντινή και τις γειτονικές της χώρες στη Νότια Αμερική. Στις δημοκρατίες της Πρώην Σοβιετικής Ένωσης ο υψηλός πληθωρισμός της δεκαετίας του 1990, η απόσυρση του τοπικού νομίσματος και το αδύναμο τραπεζικό σύστημα ενθάρρυναν τους κατοίκους να κατέχουν δολάρια ως μέσο αποθήκευσης αξίας και να τα προτιμούν,

Πίνακας 1.2 Χαρτονομίσματα των ΗΠΑ σε κυκλοφορία, \$100 που κυκλοφορούν και \$100 που βρίσκονται στο Εξωτερικό (σε δισεκατομμύρια)					
Έτος	Σύνολο	\$100	Ποσοστό των \$100 επί συνόλου	\$100 που βρίσκονται στο Εξωτερικό	Ποσοστό των \$100 που βρίσκονται στο Εξωτερικό
1980	\$124,8	\$49,3	39,5%	\$23,8	48,4%
1985	182,0	81,2	44,6	45,8	56,4
1990	268,2	140,2	52,3	85,7	61,1
1995	401,5	241,5	60,2	169,2	70,1
1996	427,1	261,4	61,2	186,6	71,4
1997	458,0	291,6	63,7	211,4	72,5
1998	492,2	320,1	65,0	228,0	71,2

Πηγή: Report to Congress: The Use and Counterfeiting of U.S. Currency Abroad, Υπουργείο Οικονομικών, Ιανουάριος 2000.

έναντι του ρουβλίου, ως μέσο συναλλαγών. Περίπου 130 δισεκατομμύρια δολάρια υπολογίζεται ότι κυκλοφορούν μόνο στη Ρωσία.

Αντικειμενικοί και πρακτικοί επιχειρηματικοί λόγοι σε άλλα κράτη έχουν αυξήσει τη ζήτηση του δολαρίου στο εξωτερικό τις τελευταίες δεκαετίες. Στην Καραϊβική, για παράδειγμα, η χρήση του δολαρίου παράλληλα με το τοπικό νόμισμα ως μέσου συναλλαγών προσελκύει τους Αμερικανούς τουρίστες. Στις πετρελαιοπαραγωγικές χώρες της Μέσης Ανατολής το δολάριο χρησιμοποιείται ευρέως για την πληρωμή των ξένων εργαζόμενων, πολλοί από τους οποίους στέλνουν τα δολάρια αυτά στις οικογένειές τους στην Ευρώπη και την Ασία. Σε χώρες που φιλοξενούν αμερικανικές στρατιωτικές βάσεις, το δολάριο κυκλοφορεί παράλληλα με το τοπικό νόμισμα για να εξυπηρετεί τους στρατιώτες που βρίσκονται τοποθετημένοι στις χώρες αυτές. Στη Λιβερία και τον Παναμά, δύο χώρες με μακρούς και ισχυρούς οικονομικούς δεσμούς με τις ΗΠΑ, το αμερικανικό δολάριο αποτελεί το επίσημο νόμισμα.

Το δολάριο είναι πολύ δημοφιλές στους ξένους καθώς είναι σχετικά συμπαγές και ανώνυμο, ακόμα και σε χαρτονομίσματα μεγάλης ονομαστικής αξίας. Ακόμη και μεγάλες ποσότητες δολαρίων μεταφέρονται εύκο-

λα. Επίσης τα χαρτονομίσματα των ΗΠΑ δεν έχουν ανακληθεί ποτέ από την κυβέρνηση και ανταλλάσσονται πάντα στην ονομαστική τους αξία, άσχετα με το πότε το συγκεκριμένο χαρτόνισμα έχει τεθεί στην κυκλοφορία.

ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΙ ΚΑΤΑΘΕΣΕΩΝ ΠΟΥ ΚΙΝΟΥΝΤΑΙ ΜΕ ΕΠΙΤΑΓΕΣ

Οι περισσότεροι κάτοικοι των ΗΠΑ βασίζονται σε λογαριασμούς καταθέσεων που δίνουν τη δυνατότητα έκδοσης επιταγών για να αγοράσουν προϊόντα και υπηρεσίες και να πληρώσουν τους λογαριασμούς τους. Οι καταναλωτές, οι επιχειρήσεις και οι κυβερνητικοί οργανισμοί χρησιμοποιούν επιταγές για περισσότερο του 90% όλων των εμπορικών και προσωπικών συναλλαγών, εάν τις θεωρήσουμε με βάση τον όγκο των διακινούμενων δολαρίων.

Οι λογαριασμοί καταθέσεων που κινούνται με επιταγές αποτελούν το συνολικό ποσό των πιστωτικών υπολοίπων λογαριασμών, όπως αυτό εγγράφεται στα βιβλία της τράπεζας ή άλλου πιστωτικού ιδρύματος και έναντι των οποίων εκδίδονται οι επιταγές. Οι λογαριασμοί καταθέσεων που κινούνται με επιταγές ανέρχονταν το 2002 σε \$600 δισεκατομμύρια, ένα μεγάλο ποσοστό του συνολικού χρήματος των ΗΠΑ.